

GES	Journal of Geography and Environmental Studies, 11 (43), Autumn 2022 https://ges.iaun.ac.ir ISSN: 2008-7845 20.1001.1.20087845.1401.11.43.9.0
-----	---

Research Article

City and Spatial Justice; An Analysis of the Distribution of Sustainable Development Indicators in Shiraz

Namdar Ardakani, Mohammad Jafar

Department of Geography, Larestan Branch, Islamic Azad University, Larestan, Iran

Shakoor, Ali (Corresponding Author)

Department of Geography, Larestan Branch, Islamic Azad University, Larestan,, Iran

Khorrambakht, Ahmad Ali

Department of Geography, Larestan Branch, Islamic Azad University, Larestan, Iran

Abstract

The expansion of urbanization and the specific issues and problems of urban life have made it increasingly necessary to pay full attention to beneficial strategies for optimizing the lives of urban residents. In this regard, the concept of sustainable urban development as a broad conceptual framework moves towards achieving economic growth and social justice. The main purpose of this study was to evaluate the development of Shiraz in terms of criteria for sustainable urban development "environmental, health, urban and cultural services" in the form of 36 indicators. This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of nature and method. For analysis, first the data were standardized and finally, using the Morris method, the eleven districts of Shiraz were ranked. The results of the research based on Morris method showed that in terms of the studied indicators, zones one and eight with scores of 49.38 and 39.57 are in the first and second ranks and regions four and eleven with scores of 17.86 and 10.39 are in the last place. Also, based on the results, it was determined that none of the areas are in very good conditions. The results of this study indicate the existence of a gap between the eleven regions of Shiraz in terms of benefiting from the studied indicators, and among these, region one is ranked first in terms of development due to its political and economic centrality due to the existence of urban facilities.

Keywords: Spatial Justice,, Development,, Sustainable Urban Development,, Shiraz City

Citation: Namdar Ardakani, M.J.; Shakoor, A.; Khorrambakht, A.A (2022). City and Spatial Justice; An Analysis of the Distribution of Sustainable Development Indicators in Shiraz, Journal of Geography and Environmental Studies, 11 (43), 144-142. Dor: 20.1001.1.20087845.1401.11.43.9.0

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Journal of Geography and Environmental Studies. This is an open – access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

مقاله پژوهشی

شهر و عدالت فضایی؛ تحلیلی بر پراکنش شاخص‌های توسعه پایدار در عدالت فضایی شهر: مطالعه موردی مناطق شهر شیراز

محمدجعفر نامدار اردکانی

دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.

علی شکور*

استاد گروه جغرافیا، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.

احمدعلی خرم بخت

استادیار گروه جغرافیا، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران.

چکیده

گسترش شهرنشینی و مسائل و مشکلات خاص زندگی شهری، بیش از پیش ضرورت توجه همه جانبه به راهبردهای سودمند برای بهینه سازی زندگی ساکنان شهرها را الزام ساخته است. در این راستا مفهوم توسعه پایدار شهری به عنوان یک چارچوب مفهومی وسیع در راستای دستیابی به رشد اقتصادی و تأمین عدالت اجتماعی حرکت می‌کند. هدف اصلی پژوهش حاضر ارزیابی توسعه یافتگی شهر شیراز از نظر معیارهای توسعه پایدار شهری "زیست محیطی، بهداشتی درمانی، خدمات شهری و فرهنگی" در غالب ۳۶ شاخص می‌باشد. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی - تحلیلی می‌باشد. جهت تحلیل، ابتدا داده‌ها استانداردسازی شده و در نهایت با بهره گیری از روش مورس مناطق یازدهگانه شهر شیراز رتبه بندی شدند. نتایج پژوهش بر اساس روش مورس نشان داد که از نظر شاخص‌های مورد بررسی منطقه یک و هشت با امتیازهای ۴۹,۳۸ و ۳۹,۵۷ در رتبه اول و دوم و مناطق، چهار و یازده با امتیازهای ۱۷,۸۶ و ۱۰,۳۹ در جایگاه آخر می‌باشند. همچنین بر اساس نتایج بدست آمده مشخص گردید هیچ کدام از مناطق در شرایط بسیار برخوردار و برخوردار قرار نگرفته‌اند. نتایج حاصل از این پژوهش حاکی از وجود شکاف بین مناطق یازده گانه شیراز از نظر بهره مندی از شاخص‌های مورد بررسی است و در این بین منطقه یک با توجه به مرکزیت سیاسی و اقتصادی به دلیل وجود امکانات شهری در رتبه اول از نظر توسعه یافتگی قرار گرفته است.

کلمات کلیدی: عدالت فضایی، توسعه، توسعه پایدار شهری، شهر شیراز.

تاریخ ارسال: ۱۴۰۱/۰۱/۲۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۲/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۷

نویسنده مسئول: علی شکور، استاد گروه جغرافیا، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران، alishakoor52@yahoo.com

مقدمه

فرآیند شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه تغییرات بسیاری در کالبد فیزیکی شهر و ابعاد مختلف زندگی شهروندان به وجود آورده است. با توجه به اینکه هر روز بر جمعیت شهری افزوده می‌شود، چالش‌ها و پیامدهایی بروز می‌یابد (صرافی و همکاران، ۱۳۹۳). بروز انواع نابرابری‌ها، فقر گسترده، تخریب محیط زیست، سوء تغذیه، توسعه ناموزون شهر و ... تنها بخشی از آثار سوء این اقدامات بود (رهنما و همکاران، ۱۳۹۰). بر مبنای برآورد سازمان ملل متحد (۲۰۱۵) تا سال ۲۰۵۰، ۶۶ درصد جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی خواهند کرد (علوی و همکاران، ۱۳۹۹). به عبارت دیگر تجمع انبوه عظیمی از ساکنان منجر به آشفته‌گی و بی‌نظمی شده و شرایطی را به وجود آورده که نه تنها تعادل شهرها را به سقوط کشانده، بلکه دستیابی به پایداری را با روش‌های کنونی اداره و توسعه شهری ناممکن ساخته است (پور احمد و همکاران، ۱۳۹۷). این رشد سریع شهری در بیشتر کشورهای در حال توسعه به دلیل اینکه جمعیت شهری بدون در نظر گرفتن ظرفیت‌ها، توان‌ها و امکانات اجتماعی افزایش یافته، سبب بروز مشکلات جدی مانند افزایش تراکم مسکن، تراکم بیش از حد جمعیت، ترافیک بالا، تخریب محیط زیست، آلودگی و ... می‌شود که همه این موارد چالش‌های جدی در برابر توسعه پایدار شهرها هستند (وی و همکاران، ۲۰۱۵). توسعه پایدار از همان ابتدا با رویکرد انتقاد به روش‌های برنامه ریزی قدیمی که نسبت به محیط زیست بی‌توجه بوده است و فراهم نمودن زمینه در راستای تعادل بین محیط زیست طبیعی و انسان ساخته به منزه ظهور رسید، در دهه‌های اخیر شهرهای اغلب دنیا و ایران به عنوان کانون تلاقی این دو محیط و توسعه روزافزون با معضلات عدیده ای مانند افزایش بی‌رویه جمعیت، توسعه غیرهدفمند کالبدی و افزایش آلودگی‌های زیست محیطی همراه بوده است (کاراد^۱ و همکاران، ۲۰۱۷).

به منظور رفع این چالش‌ها، ضرورت شناخت و سنجش توسعه شهر در ابعاد مختلف مطرح می‌شود تا هدایت مناسب آن در راستای پایداری، توسعه هماهنگ و عادلانه با تمرکز بر ارتقای رفاه حجمی صورت بگیرد (هیبیت^۲، ۲۰۱۲). و مدیریت شهری به علت فقدان منابع و زمان لازم برای پاسخگویی به نیازهای فرآیند شهروندان، دچار معضلی گردیده که رهایی از آن را تنها در چارچوب راه‌حلهای نوین می‌توان جستجو کرد.

موضوع دسترسی به امکانات و خدمات شهری، از جمله مسائل مهمی است که اقتصاد شهر را از ابعاد گوناگون، تحت تاثیر قرار می‌دهد. به عبارتی، توزیع نامناسب کاربری‌های خدماتی برای دسترسی به آنها، اتلاف وقت شهروندان، ایجاد راه‌بندان و گره‌های ترافیکی و هزینه‌های ناشی از آن که در اکثر مواقع، محاسبه آنها امکان‌پذیر نمی‌باشد را به همراه دارد (امیر فخریان و رضوی، ۱۳۹۰). در کشورهای صنعتی تمام تسهیلات رفاهی با هزینه‌های مناسب، در دسترس شهروندان قرار می‌گیرند اما در مقابل اکثریت شهروندان در کشورهای در حال توسعه دسترسی مناسبی به خدمات اساسی ندارند. در بسیاری از نواحی دارای رشد شتابان در کشورهای جهان سوم تقاضا برای خدمات عمومی بسیار بیشتر از ظرفیت عمومی و امکانات خصوصی موجود است. بر این اساس می‌توان استدلال کرد که در بعضی از شهرها وضعیت بحرانی به سرعت در حال وقوع است که این امر علاوه بر کمبود منابع نتیجه رشد برنامه ریزی نشده و الگوی نامناسب توزیع خدمات است. دستیابی به توسعه در هر سطحی و با هر هدفی که باشد، نیازمند برنامه‌ریزی اصولی، کارآمد و اجرای دقیق آن است. لذا برای انجام برنامه‌های مختلف اقتصادی اجتماعی، تدوین راهکارهای توسعه، موفقیت در برنامه‌ریزی و طرح‌های اجرایی، بررسی و شناخت توان‌ها، کمبودها و تعیین سطح توسعه یافتگی نواحی و سکونتگاه‌ها براساس مجموعه‌ای از شاخص‌های برتر، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. در واقع، شناخت توان‌ها و امکانات موجود در هر منطقه، به برنامه ریزان امکان را می‌دهد تا بر اساس نیازها و شرایط خاص منطقه، جهت و راهکارهای توسعه منطقه را مشخص نماید و برنامه‌ای هماهنگ و متناسب با شرایط منطقه، ارائه دهد.

از این جهت و به منظور تنظیم برنامه‌های متناسب با شرایط و امکانات نواحی، با هدف کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای، شناخت و درک تفاوت‌های موجود میان مناطق و نواحی مختلف امری ضروری است (تقوایی، ۱۳۹۲). از طرفی نظریه‌های جدید برنامه ریزی شهری به توزیع و توسعه عادلانه فضاهای شهری جهت دستیابی به توسعه پایدار شهری تأکید شده و نقش مهمی در ارتقاء کیفیت زندگی شهروندان، حفظ و تعادل محیط زیست شهری و تعدیل آلودگی هوا پیدا کرده است (آجیلیان ممتاز و همکاران، ۱۳۹۲). بنابراین تأثیرات فیزیکی و طبیعی این فضاها در سیستم شهری و بازدهی‌های مختلف اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی آن در ساختار جوامع انکارناپذیر است، تا آنجا که شهر و عدالت فضایی آن از مباحث اساسی در برنامه ریزی و مدیریت شهری محسوب می‌شود.

شهر شیراز به عنوان یکی از کلانشهرهای کشورمان مطرح است که جمعیتی بالغ بر ۱۸۱۲۸۹۷ نفر دارد و از نظر تقسیم‌بندی شهری به ۱۱ منطقه شهری تقسیم‌بندی شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). هر منطقه به لحاظ وسعت و جمعیت و همچنین بافت شهری با یکدیگر متفاوت است. همچنین میزان توزیع و پراکنش خدمات گوناگون شهری از جمله فضای سبز، امکانات تفریحی و رفاهی، امکانات فرهنگی، بهداشتی و درمانی و ... نیز متفاوت است و این تفاوت در مناطق با بافت حاشیه‌ای شهری بیشتر مشهود است. تعیین میزان برخورداری مناطق در هر شهری می‌تواند در نحوه خدمات رسانی در آن شهر موثر و کارآمد باشد. سالیانه شهرداری‌ها نسبت به تهیه و تدوین بودجه‌های عمرانی، فضای سبزی، تاسیساتی و ... مناطق اقدام می‌نمایند که در صورت مشخص بودن وضعیت برخورداری مناطق نسبت به هم می‌تواند در تهیه بودجه به منظور کاهش تفاوت‌ها در سطح مناطق قدم اساسی بردارد. تحقیق مذکور بنا دارد تا نسبت به تشخیص و تعیین میزان برخورداری مناطق از لحاظ شاخص‌های توسعه پایدار در شهر شیراز اقدام نماید. که این امر می‌تواند در نحوه بودجه‌بندی سالیانه شهرداری به منظور کاهش سطح بندی مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر اینگونه خدمات تأثیر گذار باشد. شهر شیراز به دلیل افزایش روزافزون جمعیت و رشد بی‌رویه و متخلخل و مشکلاتی همچون گسترش مناطق حاشیه نشین فاقد سیستم دفع فاضلاب، ساخت و سازهای بدون برنامه ریزی، افزایش هزینه‌های خدمات رسانی، عدم توجه به بافت‌های موجود جهت بهسازی و نوسازی، عدم توزیع بهینه امکانات در مناطق مختلف شهر با چالش‌های بسیار زیادی روبرو می‌باشد که ادامه توسعه با روند ذکر شده باعث تشدید مسائل اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی خواهد شد بنابراین آنچه نیاز است، تجدید نظر در رویکردهای کلان مدیریتی و بکارگیری ابزارها و روشهای جدید در برنامه ریزی است. لذا این پژوهش درصدد است با رویکردی نوین با استفاده از مدل موريس ارزیابی دقیقی از وضعیت پراکنش معیارهای زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری در مناطق یازده گانه شهر شیراز ارائه کند. بنابراین پژوهش حاضر می‌تواند تا حدی خلأ مطالعاتی را در زمینه شاخص‌های توسعه پایدار پر کند. بر این اساس، هدف اصلی این پژوهش تحلیل پراکنش شاخص‌های توسعه پایدار در مناطق یازده گانه شهر شیراز است و برای تحقق این هدف، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به سوالات زیر هست:

آیا میزان برخورداری مناطق یازده‌گانه شهر شیراز از نظر شاخص‌های زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری متفاوت است؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق:

توسعه، فرایند جامعی از فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است که هدف آن، بهبود شرایط زندگی آحاد جامعه، آزادی، مشارکت و توزیع عادلانه منافع و امکانات است. در چارچوب تعاریف و کل‌نگریها می‌توان توسعه را روندی فراگیر در جهت افزایش توانایی‌های انسانی اجتماعی برای پاسخگویی به نیازهای آنها دانست؛ ضمن آنکه نیازها در پرتو ارزشهای فرهنگی جامعه و بینشهای پایداری جهان پالایش می‌یابند. توسعه یکپارچه و متوازن ناحیه‌ای، کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای در سطح کلان ملی، پیوند منطقی بین برنامه‌های توسعه ملی و محلی، آسیب‌شناسی منطقه‌ای و نیز برنامه‌ریزی برای توسعه فراگیر منطقه‌ای، از

اهداف عمده برنامه‌ریزی توسعه در مناطق کشور به شمار می‌رود. نظریه‌های توسعه منطقه‌ای، در دو دسته که براساس تقسیم «پایه اقتصادی» و «رشد بخش‌های اقتصادی» کلی قابل طبقه‌بندی است. دسته اول مواردی از قبیل فعالیت‌های اقتصادی اجتماعی، به بخش‌های عملکردی و تکیه بر برنامه‌ریزی بخشی برای توسعه منطقه‌ای، تفکیک پذیر است. دسته دوم نظریاتی که بر پایه تقدم فضایی انسان‌ها و فعالیت‌ها و یکپارچگی آنها در محیط، به برنامه‌ریزی فضایی برای توسعه متکی‌اند. از این دسته نظریات می‌توان به «قطب رشد»، «منظومه کشت - شهری (آگروپلیتین)»، «نظام سلسه مراتب سکونتگاهها» و «زیست منطقه و توسعه پایدار» اشاره کرد (اطاعت و نیکزاد، ۱۳۹۵).

توسعه یافتگی: محصول تفاهم میان جامعه، حکمرانان و اندیشمندان می‌داند و اینکه باید در جامعه در خصوص مفاهیم مشترک و مهم به یک تفاهم رسید و در مسایل کلان داخلی به یک قرارداد اجتماعی و در ارتباطات با نظام بین الملل به یک رویکرد مشخص دست یافت.

شهر و عدالت اجتماعی

جست و جو برای شهری عدالت محور تا حدی تلاش برای درک توان بالقوه تغییر یابنده نظریه شهری است. این امر جست و جویی است که با بررسی درباره واقعیات روزمره زندگی شهری شروع شده و سپس به پیگیری درباره وسیله‌ای برای تغییر شکل آن واقعیات و تجسم زندگی پس از این تغییرات می‌پردازد. این فرایند با ناعدالتی‌هایی همچون خشونت، ناامنی، بهره‌کشی و فقر که برای بسیاری معرف زندگی شهری بوده و همراه با رشد سریع شهر نشینی به وجود می‌آید و نیز نمودهای کالبدی آن چون دسترسی نابرابر به خدمات، سرمایه‌های اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی که حاصل تقسیمات درهم پیچیده بین دسته‌های نژادی، طبقاتی و جنسیتی است، شروع می‌شود. آگاهی از این ناعدالتی‌های روزمره فهم ما را غنا بخشیده و معیاری برای ارزیابی آنچه به دست آورده‌ایم، فراهم می‌کند (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۲). ولی جست و جو برای شهری عدالت محور، جست و جو برای چیزی فراتر از واکنش و نظر یک فرد به ناعدالتی‌های خاص است. این امر نیازمند ایجاد چارچوبی منسجم برای درک مفاهیم و فعالیت‌ها است. از آنجا که ساکنان شهری با ایدئولوژی‌های متفاوت در رقابت هستند تا تصورات خود از عدالت را جهانی کنند، پرسش مهم این است که تا کجا می‌توان نظرات مفید و منسجمی را از این مفهوم بحث بر انگیز توسعه داد؟ اگرچه مفاهیم فضایی عدالت اجتماعی برای تعدادی از سازمان‌های فعال و جنبش‌های اجتماعی شهری به صورت دغدغه‌ای مشترک در تمام جهان درآمده است، اما به درستی معنی عدالت برای زندگی شهری هنوز تعریف نشده است. جست و جو برای این معنی نیز جست و جویی برای یک شهر عدالت محور است. در تلاش برای ارائه تعریفی از عدالت، شهر همیشه به عنوان یک بحث اکتشافی بنیادی مطرح بوده است؛ سقراط از یک توصیف طولانی از آنچه شهر عدالت محور به نظر خواهد رسید به عنوان چهارچوبی برای ارائه بحث خود در طرفداری از عدالت به عنوان یک راهنمای اخلاقی برای افراد استفاده کرده است. او این طور استدلال می‌کند که کیفیت عدالت را با توجه به عملکردهای یک دولت (دولت - شهر) راحت تر می‌توان تشخیص داد تا با توجه به عملکرد اشخاص. در واقع در نظر او عدالت به عنوان کیفیت درونی شهرها بر مبنای برآیند کنش‌های ساکنان شهر تعریف می‌شود. همچنین سقراط کار خود را با تعیین یک «مدل آرگانیک» بحث برانگیزتر برای دولت که در آن برای بخش عمومی نقشی قوی و رو به رشد در نظر می‌گیرد به اتمام می‌رساند تا بتواند از تحقق یک شهر عدالت محور و در نتیجه یک زندگی عدالت محور برای ساکنان آن اطمینان حاصل کند. نظریه عدالت رالز (۱۹۷۱) و ایده او در خصوص «موقعیت نخستین» که در آن افراد اصول عدالت را از «پس پرده جهل» انتخاب می‌کنند، بر ارزش آزادی و مساوات تأکید می‌ورزد. رالز این طور استدلال می‌کند که هر کس حق برابری برای داشتن آزادی‌های پایه دارد و جایی که ضرورت داشته باشد نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی باید به نفع محروم‌ترین افراد جامعه توزیع شوند. دیگر رویکر پرنفوذ به عدالت که از درون فلسفه سیاسی لیبرال پدیدار گشت و شالوده نظری بسیاری از کسانی که به دنبال ایجاد یک شهر عادلانه تری هستند، اندیشه عقلانیت ارتباطی یورگن هابرماس (۱۹۸۵) است. هابرماس بر پایه سنت عمل‌گرایی و

کار شخصی خودش درباره حوزه عمومی، بر روی اهمیت اخلاق گفتمان و وضعیت گفتار ایده آل برای خلق نظریه های گفتمانی مردم سالاری تأکید می کند. این تأکید بر روی گفتمان و روابط اجتماعی، اجازه درک بیشتر عدالت را از لحاظ تاریخی و زمانی و با اجتناب از نسبییت گرایي تام فراهم می کند. این گرایش به طور روزافزون طرفداران بیشتری کسب کرد و به تدریج به مکتب برنامه ریزی شهری ارتباطی منتهی شد. سوزان اس فاینستاین استاد برنامه ریزی شهری دانشگاه هاوارد در یکی از نوشته های درباره شهر عدالت محور این طور استدلال می کند که «بسیاری از محققان سنت اقتصاد سیاسی، انتقادی بدون صورت بندی معیارهای مشخص از آنچه می دهند». ولی شهرسزی آرمان گرایانه نیز فاینستاین را راضی نمی کند: «درحالی که ایده آل های آرمان شهر گرایانه فراهم کننده اهدافی است که آرزوی آن را داشته و با الهام گرفتن از آن جامعه بسیج می کنند، اما راهبردی برای گذار در شرایط تاریخی خاص ارائه نمی دهند». در عوض او استدلال می کند که تغییر شهری پیش رونده، نیازمند تغییر در راهبردهایی است که هم مطلوب و هم امکان پذیر باشند. در واقع مفهوم فاینستاین از شهر عدالت محور، اقتصاد سیاسی سرمایه داری جهانی را به عنوان چهارچوبی نظری برای سیاست پذیرفته، درحالی که با نتایج برجسته چهارچوب سیاست گذاری مسلط نولیبرال مخالف است، ولی در مرحله کنونی از توسعه آن او بیشتر از آنکه به دنبال تعریف شهر عدالت محور باشد، به دنبال کشف معانی ضمنی نظریه های مستحکم عدالت برای صورت بندی سیاست شهری است (نیکپور و همکاران، ۱۳۹۵).

شهرنشینی پایدار

فرایند شهرنشینی جزء اساسی از پویایی جوامع انسانی است. شهرها به واسطه تغییرات در توزیع فضایی جمعیت و منابع، منعکس کننده ارتباط متقابل نواحی شهری و روستایی، بخش های اقتصادی، طبقات و گروه های اجتماعی هستند. این فرایند آثار و تبعات گوناگون مثبت و منفی را به همراه داشته است. از مهمترین این آثار منفی شهرنشینی به خطر انداختن محیط زیست، استفاده بی رویه از منابع و تهدید حیات بشر در آینده و پیامدهای منفی اجتماعی اقتصادی است. در راستای حل این معضلات مطالعات متعددی صورت گرفته و فرایند شهرنشینی در مناطق مختلف جهان از ابعاد و زوایای گوناگون مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. یکی از این ابعاد مبحث توسعه است که نظر و توجه بسیاری از محققان عرصه شهر را به خود جلب کرده است. به طور کلی مشخصات کلیدی پایداری شهری که غالباً در ادبیات موضوع و اسناد بیان می شوند، عبارتند از: برابری درون نسل ها، برابری بین نسل ها، حفاظت از محیط طبیعی، استفاده حداقل از منابع تجدید نشدنی، بقای اقتصادی و تنوع، جامعه خود اتکا، رفاه فردی و رفع نیازهای اساسی افراد جامعه (پرچ، ۱۳۹۹).

عدالت فضایی و خدمات عمومی شهری

عدالت فضایی ارتباط دهنده عدالت اجتماعی و فضا است. در نتیجه هم عدالت و هم بی عدالتی در فضا نمایان می شود. عدالت و بی عدالتی فضایی بر جنبه های جغرافیایی یا فضایی عدالت تأکید دارد و شامل توزیع منصفانه و مساوی منابع و فرصت ها در فضای اجتماعی است (سوجا، ۲۰۰۶: ۲). مفهوم عدالت فضایی منجر به ظهور چندین دیدگاه در حوزه علوم اجتماعی شده است. بنا بر کاری که چندین فیلسوف مشهور عدالت انجام داده اند، دو دیدگاه متقابل عدالت، بحث های مربوط به این موضوع را دو قطبی کرده اند: یکی بر موضوع توزیع مجدد متمرکز می شود و دیگری بر فرآیندهای تصمیم گیری تأکید می کند. از این رو دو محور برجسته در عدالت فضایی که بر آنها تأکید می شود، چگونگی وضعیت زندگی (هم محیط اجتماعی و هم محیط فیزیکی) و توزیع فرصت ها (دسترسی به زیر ساخت های اجتماعی، فیزیکی و مجازی است) (مارتینز، ۲۰۰۹: ۳۹۰).

در پژوهش های تجربی درباره مفهوم عدالت در توزیع خدمات بر تعریف و تعیین مفاهیم و مصداق های عدالت و تعیین فاکتورهای علی در توزیع خدمات تأکید شده است. دید برخی صاحب نظران عدالت فضایی به دسترسی برابر به امکانات عمومی پایه می پردازد.

1. Soja
2. Martinez

مانند دسترسی به مدرسه، امکانات سلامتی یا خدمات فرهنگی است. برای عده‌ای دیگر، عدالت فضایی شامل انتخاب شغل و انتخاب موسسات آموزشی قابل دسترس است (تو و همکاران^۱، ۲۰۰۵: ۴۲۵). اما از آنجا که تسهیلات و خدمات به صورت واحدهای مجزا مکان‌یابی می‌شوند و درحالی که مردم که از آنها استفاده می‌کنند، دارای یک نوع پیوستگی حاکم است که در این راستا به ناچار دسترسی‌های مغایر درون شهری را موجب می‌شوند. به عبارت دیگر صرف نظر از جایی که تسهیلات مکان‌یابی می‌شوند، همیشه افرادی هستند که از این تسهیلات نسبت به دیگران برخوردارتراند. بنابراین برنامه‌ریزان باید در پی حل این مسئله باشند که در الگوی مکان‌یابی خدمات و تسهیلات ایجاد شده و نحوه توزیع آنها، چه میزان نابرابری به وجود آمده و چه گروه‌هایی بیشتر محروم شده‌اند. درباره عادلانه بودن برنامه‌ریزی توزیع خدمات، کراپتونوویک سه اصل بنیادی را پیشنهاد می‌کند:

- قبل از هر کاری در توزیع خدمات، باید برابری فرصت‌ها برای همه افراد به رسمیت شناخته شود؛
- هرگونه انحرافی در صورتی حمایت می‌شود که محروم‌ترین افراد از این انحراف سود ببرند؛
- همواره باید یک سطح حداقلی چه از لحاظ کمی و یا کیفی برای توزیع خدمات و دست‌یابی افراد وجود داشته باشد؛ به طوری که افراد و خدمات در بالاتر از آن قرار داشته باشند (رستمی، ۱۳۸۹).

جدول (۱): تقسیم‌بندی عدالت فضایی از دیدگاه‌های متفاوت

تعریف	انواع عدالت فضایی
هر شخصی سهم برابر دریافت می‌کند	- سهم برابر
افراد توانایی برابر به فرصت‌های برابر دارند	- فرصت برابر
سهم‌های توزیع شده برای متعادل کردن نابرابری‌های موجود است	- عدالت جبرانی
خدمات متناسب با نیازها توزیع می‌شود	۲- عدالت نیاز محور
دریافت منفعت در ارتباط با سطح پرداختی است	۳- عدالت بازار
منافع با سطح تقاضای شهروندان توزیع می‌شود	۴- عدالت تقاضامحور

(ماخذ: داداش پور و رستمی، ۱۳۹۰، ص ۶)

احمدی و جهانگرد در سال ۱۳۹۹ مقاله‌ای با عنوان رتبه‌بندی محلات شهر تهران از بعد سطح برخورداری و کیفیت زندگی با استفاده از Fuzzy TOPSIS، کیفیت زندگی در ۳۳۵ محله شهر تهران با استفاده از اطلاعات ۵۳ شاخص سنجش کیفیت زندگی در شهر، مستخرج از ۴۵۰۰۴ پرسشنامه از گزارش رصد کیفیت شهر تهران، در قالب تکنیک تاپسیس فازی بررسی شد و محلات مختلف به ترتیب در قالب پنج خوشه «کاملاً برخوردار»، «برخوردار»، «متوسط»، «کمتر برخوردار» و «نیازمند مداخله» رتبه‌بندی شده‌اند. براساس این نتایج، ۶۳ محله در دو خوشه توسعه‌یافته «کاملاً برخوردار» و «برخوردار» و ۱۶۷ محله نیز در خوشه کمتر توسعه‌یافته «کم برخوردار» و «نیازمند مداخله» قرار گرفتند.

صالحی و همکاران (۱۳۹۶) در مطالعه خود به سطح‌بندی مناطق کلان شهر تهران از لحاظ شاخص‌های توسعه پایدار با استفاده از تحلیل عاملی و خوشه‌ای پرداختند. در این مطالعه ۲۲ منطقه تهران با استفاده از ۴۷ شاخص در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... سطح‌بندی شدند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که منطقه ۶ توسعه‌یافته‌ترین و مناطق ۲۰ و ۲۲ کم توسعه‌یافته‌ترین مناطق به لحاظ شاخص‌های مورد بررسی بودند.

ملکی و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهش خود با عنوان رتبه بندی مناطق شهری از لحاظ توسعه یافتگی کالبدی- فضایی با رویکرد توسعه پایدار شهری و تلفیق عملگر فازی GIS و FAHP مورد شناسی: مناطق چهارگانه شهر ارومیه در سال ۱۳۹۶ نشان دادند که رای دستیابی به هدف مذکور از ۱۹ متغیر اصلی موجود در شاخص کالبدی (کاربری های مسکونی، تجاری، آموزشی، مذهبی، فرهنگی، جهانگردی، درمانی و...) استفاده شده است. نتایج به دست آمده حاکی از آن است که مطابق توابع و مدل به کار رفته در پژوهش منطقه یک شهر ارومیه با داشتن مساحتی بالغ بر ۳۲۷۶۷۶۷۸ متر مربع یعنی حدود ۰,۳۰ درصد از کل سطح کاربری ها و سرانه ۱۲۱,۷۵ متر مربع برای کل کاربری ها نسبت به جمعیت آن، از درجه توسعه یافتگی بالاتری نسبت به سه منطقه دیگر این شهر برخوردار است؛ امری که در عملگر Gama fuzzy با دقت بیشتری نسبت به مدل AHP فازی نشان داده شده است.

بیک محمدی و همکارانش (۱۳۹۶) در مطالعه خود تحت عنوان تحلیل شاخص های توسعه فرهنگی (مطالعه موردی: شهرستان های استان فارس) نشان دادند که اختلاف و نابرابری زیادی بین شهرستان های استان فارس وجود دارد و در این بین شهرستان شیراز در رتبه اول به لحاظ برخورداری از شاخص های فرهنگی قرار دارد. از مهمترین نتایج این تحقیق به نابرابری و اختلاف بسیار زیاد شاخص های مورد نظر در سطح شهرستان های استان فارس می توان اشاره نمود، به طوری که شهرستان شیراز با امتیاز اولویت ۰/۹۵۴۲ در سطح فرابرخورداری قرار دارد و بیست و هشت شهرستان دیگر استان فارس با فاصله بسیار زیاد نسبت به شهرستان مذکور قرار گرفته اند؛ لذا توجه به برنامه ریزی فضایی و ارایه راهبردهای صحیح و اجرایی در راستای نیل به توسعه و پیشرفت متعادل منطقه ای، ضرورتی اجتناب ناپذیر است.

وانگ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی به ارزیابی توسعه پایدار زیست محیطی بر اساس چارچوب PSR و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی وزنی پرداختند. توسعه پایدار زیست محیطی مفهومی چند بعدی است که بر یکپارچگی اقتصاد، جامعه و محیط زیست در یک منطقه و تحقق تعادل پویا تأکید دارد. چگونگی توسعه پایدار از نظر زیست محیطی به طور عینی یکی از دغدغه های مهم محققان و سیاست گذاران بوده است. برای رسیدگی موثر به این مشکل، ابتدا شاخص های توسعه پایدار زیست محیطی را بر اساس چارچوب فشار-وضعیت-پاسخ (PSR) بدست می آوریم. سپس عوامل وزن متغیر را در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی سنتی (AHP) معرفی می کنیم تا وزن های تعیین شده توسط کارشناسان به شاخص های توسعه پایدار با زمان یا مکان تغییر کند. به این ترتیب، ما یک روش توزیع وزن جدید و بهبود یافته به نام فرآیند تحلیل سلسله مراتبی وزن متغیر را پیشنهاد می کنیم. در نهایت، ما از شاخص های توسعه پایدار زیست محیطی بر اساس PSR و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی وزن متغیر برای ارزیابی توسعه پایدار شهرها در یک کشور مورد استفاده می کنیم. مطالعه ما نشان داد که: (۱) شاخص های توسعه پایدار از نظر زیست محیطی باید از سه بخش تشکیل شود: شاخص های فشار توسعه پایدار از نظر زیست محیطی، شاخص های دولتی توسعه پایدار زیست محیطی، و شاخص های پاسخ به توسعه پایدار. (۲) با فرآیند تحلیل سلسله مراتبی وزن متغیر، فرآیند سلسله مراتب رتبه بندی ما می تواند تغییرات پویا در بین شاخص ها را بهتر از روش سنتی AHP مدیریت کند و وضعیت واقعی شاخص ها را بهتر منعکس کند.

چن و زانگ (۲۰۲۱) ارزیابی و عوامل توسعه پایداری شهر در شمال شرقی چین: تحلیلی بر اساس تعامل بین شاخص های چندگانه پرداختند. توسعه پایدار موضوع مهمی برای احیای جامع پایگاه صنعتی قدیمی شمال شرق چین است. بنابراین، این مطالعه مجموعه ای از ۲۱ شاخص را که ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی را پوشش می دهند برای ساختن یک سیستم شاخص جمع آوری کرد و TOPSIS-ORM یکپارچه را بر اساس تعامل بین شاخص های مختلف برای ارزیابی عملکرد پایداری شهرهای در حال کوچک شدن شمال شرقی پیشنهاد کرد. چین. برای ارزیابی دلایل نوسانات پایداری، عوامل مؤثر بر پایداری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مهم ترین یافته ای که از این تحقیق به دست می آید این است که رابطه متقابل بین شاخص ها در ارزیابی پایداری باید در نظر گرفته شود. نتایج تجربی ثابت کرد که عملکرد پایداری شهرهای در حال کوچک شدن در شمال شرقی چین ضعیف بود، و کاهش قابل توجهی را در طول دوره مورد بررسی از ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ تجربه کرد. ارزش های ارزیابی نسبتاً بهتر توزیع

فضایی نشان می‌دهد که شهرهایی با پایداری مشابه روی نقشه در کنار هم قرار گرفتند و به شرق شمال شرقی چین منتقل شدند. مقایسه شاخص‌ها نشان داد که شاخص‌های اقتصادی عوامل محدودکننده رایجی هستند که مانع پایداری در اکثر شهرهای کوچک‌تر می‌شوند. علاوه بر این، بهبود عملکرد پایداری به افزایش بعد زیست محیطی در شمال شرقی چین نسبت داده شد. وی و همکاران (۲۰۲۰) در پژوهشی به ارزیابی پایداری منطقه‌ای در سطح شهر بر اساس مفهوم CSDIS (سیستم شاخص توسعه پایدار چین) در عصر جدید پرداختند. موضوع اصلی توسعه پایدار به توسعه هماهنگ مسائل اقتصادی-اجتماعی-زیست محیطی اشاره دارد. در مطالعه حاضر، با انطباق با مفهوم سیستم شاخص توسعه پایدار چین (CSDIS)، یک سیستم شاخص جامع ساخته شد. علاوه بر این، روش طبقه‌بندی شکست‌های طبیعی تجزیه و تحلیل داده‌های فضایی اکتشافی و تحلیل آشکارساز جغرافیایی برای بررسی پایداری و درجه هماهنگی در سطح شهر در چین از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ انجام شد. نتایج به‌دست آمده به شرح زیر ارائه شده‌اند. اول، برای تمایز فضایی، الگوی کلی توزیع فضایی با واحدهای با ارزش بالا در شرق چین و واحدهای کم ارزش در غرب چین از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۷ مشخص شد. به طور خاص، واحدهای با ارزش بالا در امتداد پکن تابش شدند -محور گوانگدونگ (محور جینگ-گوانگ) با مرکزیت هسته منطقه پکن-تیانجین-هبی، واحدهای با ارزش متوسط در نوارهایی در امتداد ساحل توزیع شدند و واحدهای کم ارزش به طور گسترده در غرب چین جمع شدند و به تدریج از طریق آن شکسته شدند. تعداد مناطق قابل توجه بالا-پایین (HL) و قابل توجه کم-بالا (LH) ناکافی بود، در حالی که تراکم فضایی آنها کمتر آشکار بود.

محدوده مورد مطالعه

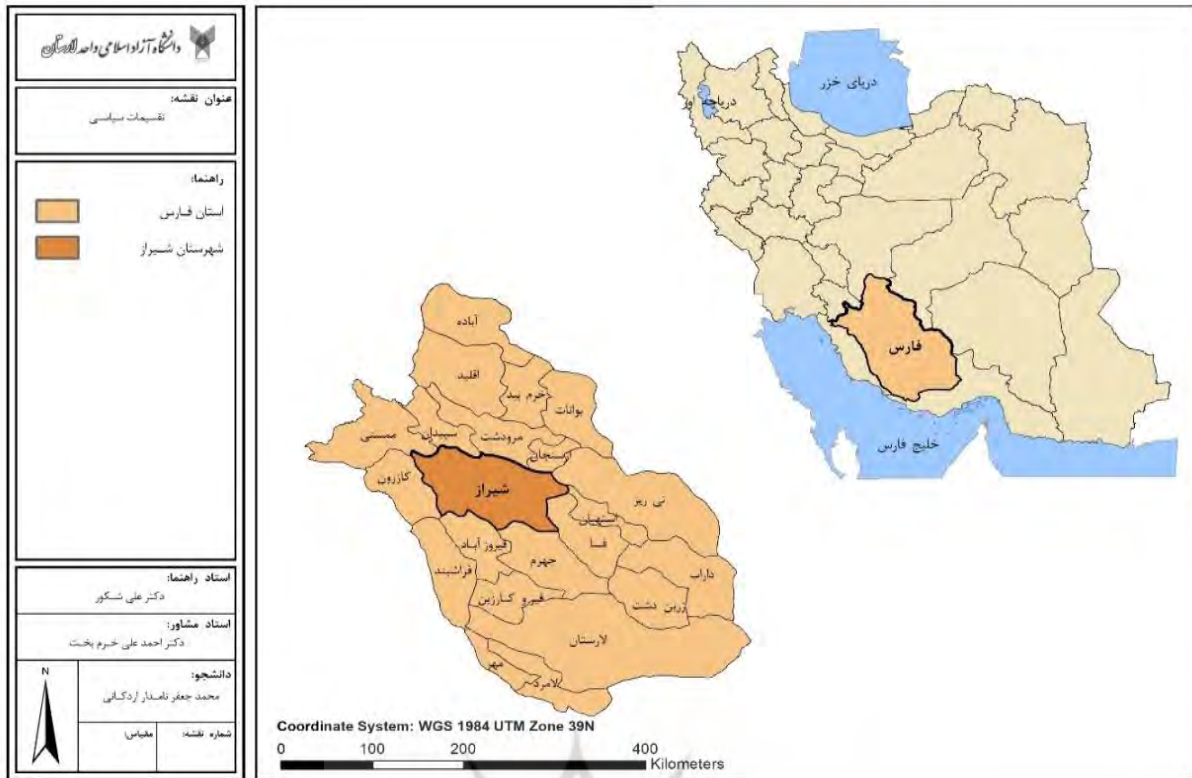
محدوده مورد مطالعه شهر شیراز، مرکز استان فارس به طول ۴۰ کیلومتر و عرضی متفاوت بین ۱۵ تا ۳۰ کیلومتر با مساحت ۲۴۰ کیلومتر مربع به شکل مستطیل و از لحاظ جغرافیایی در جنوب غربی ایران در بخش مرکزی فارس قرار دارد. اطراف شیراز را رشته کوه‌های نسبتاً مرتفعی به شکل حصار استوار، احاطه کرده‌اند که از لحاظ سوق الجیشی و حفظ شهر اهمیت ویژه‌ای دارند. این شهر از سمت غرب به کوه دراک، از سمت شمال به کوه‌های بمو، سبزپوشان، چهل مقام، و باباکوهی از رشته‌های زاگرس محدود شده‌است. ارتفاع آن از سطح دریا بین ۱۴۸۰ تا ۱۶۷۰ متر در نقاط مختلف شهر متغیر است. شهر شیراز شامل ۲ بخش، ۴ شهر و ۹ دهستان است و جمعیت آن بالغ بر ۱۶۰۹۶۱۵ نفر است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۹۴).

روش پژوهش

این پژوهش با توجه به اهداف ارائه شده از نوع پژوهش‌های کاربردی و نیز با توجه به ماهیت و روش آن از نوع توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش ابتدا با دیدی سیستماتیک و ساختاری به مرور ادبیات نظری در حوزه توسعه پایدار شهری، پرداخته شد؛ سپس بر پایه مبانی نظری حاصل شده، شاخص‌ها و متغیرهای تاثیرگذار در توسعه پایدار شهری در ابعاد زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری و به ترتیب برای هر یک از شاخص‌های فوق ۵، ۷، ۱۳ و ۱۱ زیر شاخص استخراج گردید (جدول ۲). محدوده جغرافیایی مورد مطالعه کلان شهر شیراز مناطق یازده گانه و به لحاظ زمانی، داده‌های سال ۱۳۹۸ است. همچنین اطلاعات مورد نیاز با استفاده از سالنامه آماری نفوس و مسکن و همچنین سالنامه آماری شهرداری، سایت‌های اینترنتی و مراجعه به ادارات و سازمان‌های مربوطه جمع آوری شد. به منظور بدست آوردن اطلاعات تکمیلی همچون شاخص‌های اثرگذار بر توسعه یافتگی (شاخص‌های مهم از نظر شهروندان) نیز از پرسشنامه استفاده می‌شود. پرسشنامه مذکور بر اساس روش کوکران و با نظر ۳۸۴ نفر کارشناس و همچنین شهروندان ساکن در مناطق یازده گانه شهر شیراز تکمیل و سپس تعداد ۳۶ شاخص اثرگذار در توسعه پایدار شهری جهت بررسی انتخاب گردید. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز علاوه بر تکنیک‌های اسکالوگرام و موریس، از نرم افزارهای Excel و SPSS ورژن ۲۰۱۶ و ARC GIS استفاده گردید. در نهایت با توجه به خروجی حاصل از مدل موریس مناطق مطالعه شده در ۴ سطح بسیار برخوردار (۷۰-۱۰۰)، برخوردار (۵۰-۷۰)، تا حدودی برخوردار (۳۰-۵۰) و کم برخوردار (۰-۳۰) ارزیابی شده‌اند.

جدول (۲): مولفه‌ها و شاخص‌های منتخب برای سنجش توسعه

شاخص‌ها	مولفه‌ها
- تعداد پروانه‌های ساختمانی صادر شده	خدمات شهری
- سرانه ایستگاههای آتش نشانی	
- سرانه بازارچه‌ها	
- نصب تک لبه، کانپوا و جدول گذاری	
- تعداد پارکینگ عمومی	
- مترآژ آسفالت	
- وسایل آبخوری، بدنسازی و بازی کودکان	
- مترآژ پیاده رو سازی	
- تعداد پمپ بنزین و گاز	
- تعداد ترمینال‌های درون شهری	
- موارد ۱۳۷ انجام شده	
- درصد باسوادی	
- سرانه فضای ورزشی	
- تعداد نگارخانه	
- سرانه ظرفیت سالنهای سینما (صندلی / سالن)	
- تعداد موسسات خیریه	
- تعداد استند و بیلورد تبلیغاتی	
- تعداد پلیس +۱۰	
- سرانه باغ خانواده	
- تعداد دفاتر پیشخوان	
- تعداد دفاتر اسناد رسمی	
- تعداد استخر	
- سرانه فرهنگسرا	زیست محیطی
- تعداد کتابخانه	
- مترآژ خطوط فاضلاب	
- سرانه تولید پسماند	
- میزان بازیافت جمع آوری شده	
- مترآژ لوله گذاری آبهای سطحی	
- تعداد توالت‌های عمومی	
- سرانه فضای سبز	بهداشتی درمانی
- سرانه فضای پارک	
- تعداد موسسات درمانی	
- تعداد مراکز بهداشتی درمانی	
- تعداد خانه‌های بهداشت	
- تعداد آزمایشگاهها	
- تعداد داروخانه‌ها	

شکل (۱): نقشه موقعیت شهر شیراز در استان فارس

تجزیه و تحلیل داده‌ها

مقایسه و تفکیک مناطق یازده گانه شهر شیراز بر اساس مدل موریس شاخص زیست محیطی:

در این خصوص هفت زیر شاخص مورد بررسی بر اساس روش موریس نتایج متفاوتی را نشان می‌دهد. طبق نتایج موجود مناطق هشت، نه و شش جزء مناطق برخوردارتر از نظر شاخص‌های انتخابی زیست محیطی می‌باشند. حضور این مناطق نشان‌دهنده آن است که شاخص‌های زیست محیطی در این فضاها با توجه به موقعیت جغرافیایی و بافت شهری در شرایط بهتری قرار دارد. این بدین معنی است که ساکنین این مناطق در شرایط بهتر و سالم‌تری زندگی می‌کنند. حضور منطقه هشت در این رتبه اتفاق بسیار مهمی است چه بسا منطقه تاریخی فرهنگی با توجه به نقش استراتژیک خود می‌تواند باعث پیشرفت اقتصادی و هویتی شهر گردد. در این پژوهش مناطق یازده، پنج و چهار در شرایط کم برخوردارتری نسبت به سایر مناطق در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند. این نتیجه نشان‌دهنده آن است که مدیران شهری بایستی نسبت به تعیین اولویت‌های زیست محیطی در مناطق کم برخوردار اقدامات موثرتری را انجام داده تا ضمن حفظ عدالت اجتماعی، مشکلات آلودگی‌های زیست محیطی را نیز به نحو احسن کاهش دهند. حضور منطقه یک در رتبه چهارم این شاخص خود دلیلی بر آنست تا هرچه سریعتر نسبت به رفع تمرکزگرایی کاربری‌های مختلف در مرکز شهر اقدام عاجل نمود تا بتوان مشکلات زیست محیطی این منطقه اقتصادی را روز به روز کم و کمتر نمایند. جدول (۳) مقدار مقادیر ناموزون شاخص موریس (YII) به تفکیک مناطق یازده گانه شهر شیراز جهت شاخص زیستی محیطی ذکر شده است.

جدول (۳): مقادیر مدل ناموزون موریس (YII) به تفکیک شاخص‌های مورد بررسی زیستی محیطی

رتبه زیست محیطی	شاخص DI	سرانه فضای پارک	سرانه فضای سبز	سرویس بهداشتی	لوله گذاری آب‌های سطحی	بازیافت جمع آوری شده	سرانه تولید پسماند	خطوط فاضلاب	منطقه
۴	۳۹,۷۷	۱۰۰	۱۷,۱۲	۰	۱۰,۷۳	۲۴,۰۱	۶۶,۱۸	۶۰,۳۷	۱
۸	۲۲,۱۳	۶۰,۲۷	۳,۹۱	۲,۰۸	۷,۷۸	۴,۱۰	۳۴,۳۰	۴۲,۵۰	۲
۵	۳۶,۰۶	۷۰,۰۹	۷۶,۲۶	۱۳,۱۴	۱۸,۰۶	۸,۸۳	۳۰,۹۲	۳۵,۱۴	۳
۹	۲۱,۳۷	۹۷,۳۲	۱۱,۵۴	۰,۶۶	۲,۶۲	۱,۴۳	۲۲,۲۲	۱۳,۷۹	۴
۱۰	۱۸,۳۹	۴۶,۴۳	۹,۲۷	۰	۲۲,۱۳	۲,۴۹	۲۱,۲۶	۲۷,۱۲	۵
۳	۴۳,۳۷	۳۴,۳۸	۱۰۰	۰,۷۶	۴۷,۸۸	۱۳,۴۶	۳۹,۶۱	۶۷,۴۹	۶
۶	۳۲,۴۹	۴۴,۲۰	۱۴	۴۴,۸۰	۳۳,۳۰	۳,۱۱	۲۶,۵۷	۶۱,۴۶	۷
۱	۵۳,۹۱	۰	۰	۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۷۷,۴۰	۸
۲	۴۶,۴۱	۳۰,۸۰	۵۸,۳۳	۱۰۰	۲۲,۶۱	۳	۱۰,۱۴	۱۰۰	۹
۷	۳۱,۵۳	۵۸,۹۳	۶۳,۱۹	۰,۴۷	۳,۱۸	۱۲	۲۰,۷۷	۶۲,۱۵	۱۰
۱۱	۷	۳۹,۲۹	۹,۵۵	۰,۰۹	۰	۰	۰	۰	۱۱

جدول ۳ رتبه مناطق شهر شیراز از نظر شاخص‌های زیست محیطی بر اساس روش موریس نشان می‌دهد. از نتایج جدول مشاهده می‌شود که از این نظر منطقه هشت در رتبه اول قرار دارد.

شاخص بهداشتی درمانی :

پنج زیر شاخص انتخابی این معیار بر اساس روش موریس مورد بررسی قرار گرفت. طبق نتایج بدست آمده از این روش مناطق یک، سه و پنج در شرایط برخوردارتری نسبت به سایر مناطق قرار دارد. وجود کاربری‌های متنوع بهداشتی درمانی در مرکز شهر (محدوده مطقه یک) گواه برخورداری این منطقه می‌باشد. همچنین مناطق یازده، هشت، نه و ده با توجه به کمبود امکانات بهداشتی درمانی و عدم وجود کاربری‌های مد نظربه اندازه کافی در شرایط کم برخوردارتری نسبت به دیگر مناطق قرار دارد. لذا این موضوع نشان‌دهنده آنست که مدیران شهری بایستی نسبت به بررسی مجدد طرح تفصیلی و تعیین طرح‌های تشویقی به منظور کاهش فاصله برخورداری بین مناطق یازده گانه شهر شیراز اقدامات کافی و موثری را نمایند. تقسیم عادلانه اینگونه خدمات می‌تواند از ورود شهروندان دیگر مناطق شهر به مرکز شهر و ایجاد گره‌های ترافیکی جلوگیری نماید. در جدول زیر نتایج بررسی تمامی شاخصهای بهداشتی درمانی را نشان می‌دهد:

جدول (۴): مقادیر مدل ناموزون موريس (YII) به تفكيك شاخص‌های مورد بررسی بهداشتی درمانی

رتبه	شاخص DI	داروخانه	آزمایشگاه	خانه بهداشت	مرکز بهداشتی درمانی	موسسات درمانی	منطقه
۱	۷۰,۱۱	۱۰۰	۱۰۰	۳۲,۵	۱۸,۰۵	۱۰۰	۱
۴	۳۶,۱۹	۲۳,۵۷	۲۴,۹۶	۲۷,۷۵	۹۲,۵	۱۲,۱۹	۲
۲	۴۴,۴۸	۲۴,۲۸	۳۲,۴۸	۳۵,۵	۹۸,۹	۳۱,۲۴	۳
۵	۲۲,۲۴	۱۱,۴۶	۱۵,۰۷	۳۸,۷۵	۴۳,۰۵	۲,۸۴	۴
۳	۴۳,۲۰	۸,۴۹	۳۴,۴۰	۹۹,۵۰	۷۳,۶۱	۰	۵
۶	۱۹,۰۴	۳۲,۰۴	۱۱,۷۱	۳۹,۷۵	۰	۱۱,۶۷	۶
۷	۱۶,۰۴	۷,۸۵	۱۱,۱۴	۱۹	۴۲,۲۲	۰	۷
۱۰	۷,۲۲	۱۷,۰۶۳	۱۸,۰۴۴	۰	۰	۰	۸
۸	۱۵,۳۶	۴,۶۱	۰	۵۲,۷۵	۱۹,۴۴	۰	۹
۹	۱۵,۳۵	۱۸,۳۲	۱۰,۴۴	۱۸	۱۹,۴۴	۱۰,۵۸	۱۰
۱۱	۵	۰	۰,۴۳	۰	۲۴,۴۴	۰	۱۱

سیزده زیرشاخص در این مورد بررسی شد. بر اساس نتایج بدست آمده از روش موريس مناطق یک، دو و شش از نظر این شاخص در رتبه‌های اول تا سوم قرار گرفته است که این موضوع برخوردار بودن این مناطق را نسبت به سایر مناطق نشان می‌دهد. شیراز شهر فرهنگ و هنر که این مسئله باعث می‌گردد نگاه‌های ویژه‌تری را به خود معطوف ببیند. رفع مشکلات فرهنگی در کلان شهرها یکی از مشکلات بزرگ مدیران شهری و فرهنگی می‌باشد لذا کاهش نابرابری‌ها خود می‌تواند قدم بسیار مهمی جهت تامین نیازمندیهای فرهنگی شهروندی گردد. طبق بررسی صورت پذیرفته مناطق چهار، یازده و نه از نظر شاخصهای انتخابی فرهنگی در شرایط کم برخوردارتری قرار دارد. این موضوع نشان دهنده آنست که مدیران مربوطه بایستی هرچه سریعتر نسبت به واکاوی دلایل این کمبود امکانات در اینگونه مناطق اقدامات موثری را برداشته تا بتوانند نسبت به رفع آن و تامین نیازمندیهای فرهنگی گام‌های خوبی را بردارند. در جدول ۵ تمامی زیرشاخص‌ها به تفکیک منطقه مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول (۵): مقادیر مدل ناموزون موريس (YII) به تفكيك شاخص‌های مورد بررسی فرهنگی

منطقه	درصد باسوادی	سرهانه فضای ورزشی	نگارخانه	سینما	موسسه تجزیه	پیشبرد تبلیغاتی	بلیس ۱۰+	سرهانه باغ خانواده	دفاتر پیشخوان	دفاتر اسناد رسمی	استخر	سرهانه فرهنگسرا	کتابخانه	شاخص DI	رتبه
۱	۱۰۰	۸,۹۰	۹۹,۸۱	۱۴,۴۴	۱۰۰,۳۸	۱۴,۳۹	۶۷,۲۴	۷۰	۸۸,۵۰	۱۰۰	۹۹,۴۹	۰	۶۳,۸۴	۱	
۲	۴۷,۶۷	۱۰۰	۳,۵	۹۴,۴۴	۶۴,۲۳	۲,۹۵	۵۷,۲۴	۱۰	۵۱,۹۳	۲۰,۸۷	۲۸,۱۴	۱,۶۷	۴۰,۲۶	۲	
۳	۴۵,۶	۲۳,۲۷	۱۳,۶۳	۳,۳۳	۰	۲۶,۷۱	۷۳,۴۵	۰	۷۱,۹۱	۴۷,۴۰	۳۶,۱	۲۸,۳۳	۳۲,۶۹	۴	
۴	۷۳,۹۵	۳,۱۴	۲,۴۲	۰	۱۴,۶۲	۰	۴۰	۲۵	۳۲,۷۵	۲۴,۷۱	۱۳,۰۵	۵	۱۹,۲۱	۱۰	
۵	۳۹,۶۹	۵,۰۶	۰	۰	۰	۰	۴۵,۵۲	۳,۷۵	۳۰,۴۷	۲۶,۸۵	۱۱,۱۹	۲۰	۲۲,۵۱	۷	
۶	۸۷,۷۹	۴,۱۹	۱۰,۱۳	۲,۲۲	۳۰,۳۸	۱۰,۲۹	۵۴,۸۲	۹۹,۴۶	۳۶,۲۵	۵۸,۴۷	۲۶,۹۵	۵۱,۶۷	۳۵,۵۹	۳	
۷	۴۳,۱۵	۳,۳۷	۰	۰	۲۹,۲۳	۱۰۰	۲۶,۲۱	۱۸,۰۴	۵,۵۱	۱۷,۶۶	۱۲,۸۸	۳۵	۲۴,۶۷	۶	
۸	۰	۰	۰	۰	۰	۳۸,۵۱	۰	۰	۱۰۰	۵۶,۶۸	۰	۱۰۰	۳۰,۴	۵	
۹	۵۳,۰۵	۸,۴۹	۰	۰	۲۶,۹۲	۵,۱۳	۴۸,۲۸	۲۲,۶۸	۷,۳۷	۸,۱۲	۰	۴۰	۱۹,۶۸	۹	
۱۰	۴۴,۲۱	۰,۸۷	۰	۱۲,۲۲	۲۷,۶۹	۴,۳۴	۹۹,۶۶	۰	۳۸,۶۹	۴۳,۸۷	۲۴,۴۱	۵۱,۶۷	۱۹,۷	۸	
۱۱	۷۶,۶۵	۴,۱۳	۰	۰	۰	۲۰,۹۱	۰	۲۴,۲۹	۰	۰	۳۰	۱۵	۱۴,۱۴	۱۱	

شاخص خدمات شهری

یازده زیر شاخص در این خصوص و بعد از نظر سنجی از طریق پرسشنامه‌ای که توسط کارشناسان مختلف شهری و شهروندان تکمیل شد انتخاب گردید. در این خصوص و طبق نتایج بدست آمده مناطق هشت، هفت و نه در رتبه‌های اول تا سوم و جزء مناطق برخوردارتر نسبت به دیگر مناطق به حساب می‌آید. با توجه به گستردگی نوع خدمات شهری و تاثیر گذار بودن میزان و کیفیت رضایتمندی ساکنین مناطق، توجه ویژه مدیران شهری در این زمینه بسیار مهم و تاثیر گذار می‌باشد. بر اساس روش انجام شده و نتایج بدست آمده مناطق یازده، چهار و شش از این نظر در شرایط کم برخوردارتر و در رتبه‌های آخر قرار گرفته است. وجود منطقه شمالی شهر شیراز یعنی منطقه شش در این رتبه نشان‌دهنده آنست که مدیران شهری بایستی با همت بیشتری نسبت به رفع کمبودها و تامین منابع لازم جهت افزایش رضایتمندی شهروندان را فراهم نمایند. این منطقه با توجه به وسعت زیاد و موقعیت جغرافیایی و از طرفی به دلیل دارا بودن منابع طبیعی به شدت دارای پتانسیل توریستی و گردشگری را داشته که این امر می‌تواند منجر به توسعه پایدار شهری در زمینه‌های محیط زیست، تفریحی و اقتصادی گردد. لذا علی‌رغم اتفاقات و اقدامات موثری که تا کنون در این زمینه برداشته شده است بایستی توان بیشتری را به منظور فعال کردن این گونه پتانسیل‌های بالقوه انجام داد. در جدول ۶ تمامی زیر شاخص‌های انتخابی خدمات شهری به تفکیک مناطق مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول (۶): مقادیر مدل ناموزون مورس (YII) به تفکیک شاخص‌های مورد بررسی خدمات شهری

منطقه	بروزنه‌های ساختمانی صادر شده	سروانه ایستگاه آتش نشانی	سروانه بازارچه	نصب تک لبه، کانوا و جدول گذاری	پارکینگ عمومی	سروانه آسفالت	وسایل آبخوری، بدن سازی و بازی کودکان	پیاده رو سازی	پمپ بزرگ و گاز	ترمینال	موارد انجام شده ۱۳۷۱	شاخص DI	رتبه
۱	۳۴,۲۸	۱,۹۸	۱۲,۴۱	۹,۸۸	۲۰,۸۴	۱۰۰	۰	۳۱,۸۶	۱,۵۷	۴۶,۴۲	۵۹,۶۵	۲۸,۹۹	۴
۲	۱۶,۸۵	۰	۱۱,۰۳	۱۱,۷۴	۱۷,۶۱	۳۳,۴۲	۱۰۰	۲,۸۰	۱۴,۶	۳۹,۶۴	۲۹,۷۵	۲۵,۲۲	۶
۳	۱۹,۱۷	۵۹,۵۲	۲۳,۱	۰	۲۰,۹۵	۴۱,۱۵	۱۱,۱۱	۳,۹۰	۶۵,۶۵	۰	۳۳,۹۶	۲۵,۳۲	۵
۴	۹,۲۸	۴,۳۷	۱۱,۳۸	۶,۴۶	۲,۷۰	۳۰,۴۵	۲,۱۶	۴,۸۸	۴۵,۹۲	۰	۱۵,۰۸	۱۲,۰۶	۱۰
۵	۱۲,۹	۱,۹۸	۱۴,۸۳	۶۴,۳۴	۱,۷۲	۳۷,۱۹	۳,۸۶	۵,۹۸	۹۶,۰۵	۰	۹,۷۹	۲۲,۶۱	۷
۶	۲۶,۴۴	۲۰,۶۳	۱۲,۰۷	۱۷,۸۹	۴,۳۹	۰	۴,۹۶	۱۲,۵۷	۳۱,۴۴	۵۶,۷۸	۳۱,۸۶	۱۹,۹۲	۹
۷	۶۳,۷۷	۱۹,۰۵	۱۰۰	۱۰۰	۱,۰۹	۲۹,۶۵	۴۴,۴۳	۵,۱۲	۱۰۰,۵۲	۰	۰	۴۲,۱۵	۲
۸	۰	۱۰۰	۰	۳۴,۲۷	۱۰۰	۸۱,۶۷	۰,۱۴	۱۰۰	۰	۱۰۰	۱۰۰	۵۶,۰۱	۱
۹	۱۰۰	۳۰,۹۵	۱۳,۱	۳۵,۱۲	۰	۹,۱۶	۹۷,۶۳	۰	۸۳,۴۲	۲۵	۱,۳۴	۳۵,۹۸	۳
۱۰	۲۷,۲۱	۳۱,۷۵	۱,۷۲	۰,۱۹	۴,۸۴	۷۱,۵۱	۷,۱۴	۴,۷۶	۷۶,۰۵	۰	۲۱,۲۸	۲۲,۴۱	۸
۱۱	۰,۰۳	۶,۳۵	۱,۳۸	۲,۹۵	۴,۹۸	۴۶,۰۹	۲,۹۰	۰,۱۲	۳۵	۰	۱۶,۸۶	۱۰,۶۱	۱۱

ترکیب شاخص‌های پژوهش

در مجموع براساس مقادیر به دست آمده مناطق یک، هشت و سه در رتبه‌های اول تا سوم از نظر شاخص‌های زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری قرار گرفته است. حضور مناطق سه و هشت در محدوده مناطق برخوردارتر این نوید را

می‌دهد که با توجه به وجود مکان‌های تاریخی فرهنگی، مدیران شهری اقدامات مناسبی را در جهت افزایش رضایتمندی ساکنین و همچنین توریستهای داخلی و خارجی نموده‌اند هرچند به دلیل جایگاه فرهنگی و تاریخی شهر شیراز بایستی اقدامات موثرتر و کاراتری را در خصوص توسعه یافتگی این مناطق رقم زد چه بسا توسعه پیدا کردن این مناطق توریستی می‌تواند منجر به افزایش ورود مسافران داخلی و خارجی گردد که این امر منتج به رونق اقتصادی و افزایش درآمدهای پایدار شهرداری‌ها و دیگر ارگانهای ذینفع می‌گردد. از آنجا که منطقه یک قلب اقتصادی و بازرگانی شهر شیراز می‌باشد طبق نتایج مورد بررسی به عنوان برخوردارترین منطقه از نظر چهار شاخص کلی انتخابی توسعه پایدار قرار دارد. ایجاد تمرکز کاربری‌های متنوع از جمله درمانی، اقتصادی و اداری منجر به ایجاد گره‌های ترافیکی نموده که این امر باعث آلودگی‌های زیست محیطی در مرکز شهر می‌گردد. همچنین مناطق ده، چهار و یازده طبق روش مورس جزء مناطق کم برخوردار می‌باشد که این مسعله مدیران شهری را ملزم می‌کند تا نسبت به بررسی و تعیین بودجه کافی، همچنین بازنگری طرح تفصیلی به منظور تشویق سرمایه‌گذاران جهت تامین کاربری‌های مورد نیاز اقدام نموده، از ایجاد تمرکز در مناطق مرکزی شهر جلوگیری نمایند. وجود عدالت در نحوه پراکنش و توزیع امکانات با در نظر گرفتن مسائل جغرافیایی، اجتماعی و اقتصادی و همچنین نگاه ویژه بومی و بافت مناطق مورد مطالعه می‌تواند منجر به بروز آسایش و امنیت شهری شود. وجود فاصله امتیازی زیاد بین منطقه یک به عنوان منطقه برخوردارتر و منطقه یازده به عنوان منطقه کم برخوردارتر می‌تواند نشان دهنده فاصله قابل توجه بین این مناطق از نظر توزیع امکانات باشد که این مسعله سبب می‌شود مدیران شهری به منظور کاهش نابرابریها بایستی اقدامات فوری و مناسبی انجام دهند. وجود نابرابری در شهرها اثرات سوء با خود به همراه دارد لذا کاهش و رفع آن یکی از اهداف بزرگ این پژوهش و مقالات مشابه می‌باشد.

جدول (۷): رتبه مناطق یازدهگانه شهر شیراز را به تفکیک شاخص‌های زیست محیطی، بهداشتی، فرهنگی و خدمات شهری نشان می‌دهد.

شاخص	رتبه	زیست محیطی	بهداشتی درمانی	فرهنگی	خدمات شهری
۱	۱	منطقه ۸	منطقه ۱	منطقه ۱	منطقه ۸
۲	۲	منطقه ۹	منطقه ۳	منطقه ۲	منطقه ۷
۳	۳	منطقه ۶	منطقه ۵	منطقه ۶	منطقه ۹
۴	۴	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۱
۵	۵	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۸	منطقه ۳
۶	۶	منطقه ۷	منطقه ۶	منطقه ۱۰	منطقه ۲
۷	۷	منطقه ۱۰	منطقه ۷	منطقه ۷	منطقه ۵
۸	۸	منطقه ۲	منطقه ۹&۱۰	منطقه ۵	منطقه ۱۰
۹	۹	منطقه ۴	منطقه ۸	منطقه ۹	منطقه ۶
۱۰	۱۰	منطقه ۵	منطقه ۱۱	منطقه ۴	منطقه ۴
۱۱	۱۱	منطقه ۱۱	-	منطقه ۱۱	منطقه ۱۱

از نتایج جدول شماره ۷ مشاهده می‌شود که از نظر شاخص‌های زیست محیطی و خدمات شهری منطقه هشت و از نظر شاخص های بهداشتی درمانی و فرهنگی منطقه یک در رتبه اول قرار دارند.

جدول (۸): مقدار کلی شاخص موريس (D.I) را به همراه رتبه کل مناطق یازدهگانه شهر شیراز از نظر برخورداری از کل شاخص‌های مورد بررسی نشان می‌دهد

رتبه کل	شاخص DI	شاخص منطقه
۱	۴۹/۳۸	۱
۴	۳۱/۵۷	۲
۳	۳۲/۷۳	۳
۱۰	۱۷/۸۶	۴
۸	۲۳/۸۵	۵
۶	۳۰/۰۱	۶
۵	۳۰/۳۳	۷
۲	۳۹/۵۷	۸
۷	۲۹/۲۶	۹
۹	۲۳/۲۹	۱۰
۱۱	۱۰/۳۹	۱۱

بر اساس نتایج جدول شماره ۸ مشاهده می‌شود که منطقه یک با امتیاز ۴۹/۳۸ در رتبه اول به لحاظ توسعه یافتگی قرار دارد و منطقه یازده با امتیاز ۱۰/۳۹ در رتبه آخر از نظر میزان توسعه یافتگی قرار گرفته است.

نتیجه گیری

امروزه دست یابی به رشد و توسعه پایدار یکی از مباحث عمده کشورهای بویژه کشورهای در حال توسعه به شمار می‌رود کشورهای در حال توسعه جهت جبران عقب ماندگی‌ها، فرار از فقر سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و برای رسیدن به توسعه‌ای معتدل و همه جانبه که بتواند به بهبود وضع زندگی همه مردم منجر گردد، نیازمند شناخت صحیح و برنامه ریزی‌های مناسب و بهینه در سطح ملی و منطقه‌ای هستند. از آنجایی که یکی از جوانب و اهداف مهم برنامه ریزی توسعه کمک به مناطق کمتر برخوردار و اقشار فقیرتر جامعه و توزیع عادلانه امکانات و درآمدها با توجه به مزیت‌های نسبی مناطق و عقب ماندگی‌های آن‌ها می‌باشد. ضروری است که به ارزیابی و اندازه گیری میزان توسعه یافتگی و سطح توسعه یافتگی و نقاط قوت و ضعف مناطق مختلف و بررسی شرایط بهبودی یا عدم بهبودی آن‌ها پرداخته شود. علاوه بر این، همیشه این نگرانی وجود دارد که اعتبارات عمرانی، عادلانه توزیع نمی‌شود و سهم اختصاص یافته به برخی مناطق کمتر از نیاز نسبی آنها در مقایسه با مناطق دیگر می‌باشد. ۳۶ زیر شاخص در این خصوص و بعد از نظرسنجی از طریق پرسشنامه‌ای که توسط کارشناسان مختلف شهری و شهروندان تکمیل شد انتخاب گردید. بر اساس پژوهش انجام شده ایجاد اختلاف مکانی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کاملاً نمایانگر عدم وجود عدالت در نحوه چینش و پراکندگی امکانات شهری می‌باشد طبق محاسبات انجام شده با روش موريس از نظر این شاخص مناطق یک و هشت در رتبه اول و دوم شهر شیراز قرار گرفته اند که در این خصوص منطقه یک با توجه به مرکزیت سیاسی و وجود کاربری‌های مختلف تجاری و خدماتی منجر به ایجاد ترافیک و آلودگی‌های محیطی شده است که این موضوع ضرورت پراکنش مناسب خدمات متنوع را در سایر مناطق یازده گانه شهر شیراز لازم می‌دارد. از طرفی منطقه هشت به دلیل بافت تاریخی فرهنگی موجود و پتانسیل بسیار بالا جهت جذب توریست‌های داخلی و خارجی می‌تواند نشان‌دهنده موقعیت مناسب در زمینه توسعه یافتگی در چارچوب شاخص

های توسعه پایدار باشد. هر چند به دلیل پتانسیل بالای خود نیازمند نگاه ویژه‌تر شهرداری و بخصوص سازمان میراث فرهنگی می باشد. لذا مدیران شهری به خوبی اهمیت این موضوع را درک نموده و با تخصیص بودجه مناسب جهت اجرای طرح‌های دوستدار تاریخ و فرهنگ از این پتانسیل به بهترین نحو استفاده می‌نمایند. نتایج تحقیق نشان‌دهنده آن است هیچ کدام از مناطق مورد بررسی از نظر شاخص‌های مورد نظر در شرایط بسیار برخوردار و برخوردار قرار نگرفته‌اند و در واقع مناطق به صورت مساوی به دو قسمت تا حدودی برخوردار و کم برخوردار تقسیم شده‌اند. همچنین بر اساس نتایج بدست آمده از این پژوهش مناطق چهار و یازده در رتبه‌های آخر و در شرایط کمتر برخوردار از نظر شاخص‌های توسعه پایدار انتخابی می‌باشد. قرار گرفتن منطقه چهار در شرایط کمتر برخوردار از این نظر حائز اهمیت است که این منطقه به دلیل جمعیت ساکن از مناطق پر جمعیت شهر بوده که همین موضوع اهمیت توجه ویژه به آن را نمایان می‌نماید چه بسا کم برخوردار بودن این منطقه می‌تواند باعث کاهش میزان رضایت شهروندان ساکن در آن را داشته باشد. همچنین عدم توسعه یافتگی در این منطقه منجر به هجوم ساکنین پر شمار آن به مراکز اصلی شهر از جمله منطقه یک به دلیل استفاده از خدمات مختلف شهری شود. این موضوع می‌تواند در ادامه منجر به ایجاد گره‌های ترافیکی شدید و در نهایت آلودگی زیست محیطی شود. در ادامه نتایج کلی بر اساس روش موریس به شرح زیر آورده شده است:

معیار بهداشتی درمانی: منطقه ۱ و ۳ در رتبه‌های اول و مناطق ۸ و ۱۱ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند (جدول شماره ۲).

معیار زیست محیطی: مناطق ۸ و ۹ در رتبه‌های اول و دوم و مناطق ۵ و ۱۱ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند (جدول شماره ۳).

معیار فرهنگی: مناطق ۱ و ۲ در رتبه‌های اول و دوم و مناطق ۴ و ۱۱ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند (جدول شماره ۴).

معیار خدمات شهری: مناطق ۸ و ۷ در رتبه‌های اول و دوم و مناطق ۴ و ۱۱ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند (جدول شماره ۵).

ترکیب معیارها: مناطق ۱ و ۸ در رتبه‌های اول و مناطق ۴ و ۱۱ در رتبه‌های آخر از نظر توسعه یافتگی قرار گرفته‌اند (جدول شماره ۷).

پیشنهادات

مسئولان و مدیران برنامه ریزی و اجرایی در سطح شهرستان نیز علاقه‌مندند که در مورد توزیع عادلانه اعتبارات اطمینان حاصل کنند. به دلایل ذکر شده پیشنهاد می‌گردد که موضوع توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در سطح شهر شیراز، با دقت کامل مورد بررسی قرار گیرد و توزیع آن مبتنی بر روش شناخته شده و علمی باشد. با این نگرش شاخص‌مند نمودن توزیع اعتبارات عمرانی شهر شیراز ضرورت ویژه می‌یابد. شهر شیراز با توجه به موقعیت جغرافیایی، تاریخی، فرهنگی و اجتماعی خود از دیرباز پذیرای ورود متغیر مهاجران از سطح استان فارس و حتی از استانهای جنوبی کشور بوده است لذا لزوم برنامه ریزی صحیح و علمی جهت رعایت نحوه پراکنش امکانات شهری در قرن حاضر که روز به روز به جمعیت شهرنشینی کلان شهرها در کشورهای در حال توسعه افزوده می‌شود، بسیار حائز اهمیت می‌باشد. وجود طرح‌های تفضیلی و نحوه چگونگی بازنگری آنها در طول دهه‌ها می‌تواند عامل موثری در جلوگیری پدیده‌های منفی اجتماعی و همچنین تاثیرگذار در مسئله زیست محیطی بومی باشد از طرفی رعایت چیدمان و پراکنش مناسب و علمی کاربری‌های خدمات شهری می‌تواند منجر به کاهش نابرابری‌های کالبدی و اجتماعی گردد. در پژوهش انجام گرفته و با توجه به نتایج بدست آمده، وجود این نابرابری‌ها می‌تواند یکی از دلایل ایجاد آلودگی‌های جوی، صوتی و منظری شود. استقرار بیشتر امکانات درمانی، اقتصادی بازرگانی و ادارات دولتی در محدوده مرکزی شهر (منطقه یک) یکی از دلایل وجود این آلودگی‌ها می‌باشد. این امکانات درون شهری باعث می‌شود روزانه به تعداد سفرهای درون شهری از یک طرف و همچنین ورود توریست‌های درمانی از دیگر نقاط کشور بخصوص از جنوب اضافه شود که این امر پدیدآورنده گره‌های ترافیکی، آلودگی‌های صوتی، جوی و بصری می‌باشد. با گذر از مناطق مرکزی شهر شیراز به ویژه محدوده منطقه یک، وجود چادرهای مسافرتی برپا شده در رفیوژ وسط بلوارها، پیاده‌روها و پارک‌های محلی و منطقه‌ای و اسکان موقت مسافرینی که

به جهت استفاده از امکانات پزشکی در این محدوده جلوه بسیار زشتی را به سیمای شهری داده است، خود دلیل بسیار واضحی است تا مدیران شهری هرچه سریعتر نسبت به رفع این نابرابری‌های درمانی و ساخت و توسعه زیرساخت‌های درمانی بهداشتی در دیگر مناطق شهری اقدام اساسی نموده تا بیش از این آلودگی‌های بصری در خیابان‌های مرکزی شهر مشاهده نگردد.

منابع

- آجیلیان ممتاز، شیوا؛ ناعمی، فائزه و قدمگاهی، نرگس (۱۳۹۲). بررسی اهمیت فضاهای سبز شهری در جهت رسیدن به اهداف توسعه پایدار، همایش ملی معماری، شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار، مشهد.
- احمدی، اکبر؛ جهانگرد، اسفندیار. (۱۳۹۹). رتبه‌بندی محلات شهر تهران از بعد سطح برخورداری و کیفیت زندگی با استفاده از fuzzy TOPSIS، نشریه اقتصاد شهری دانشگاه اصفهان، دوره ۵، شماره ۱، ۱۴۸-۱۲۷.
- اطاعت، جواد و نیکزاد، روح‌الله. (۱۳۹۵). تاثیر تقسیم سیاسی فضا بر توسعه منطقه‌ای (مطالعه‌ی موردی: استان‌های سواحل جنوبی ایران)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۸، شماره ۲: ۲۴۳-۲۲۷.
- امیرفخریان م، رضوی، م.م. (۱۳۹۰). تحلیل دسترسی غیرفضایی به خدمات بهداشتی درمانی در شهر مشهد با تاکید بر شاخصهای اقتصادی. اولین کنفرانس اقتصاد شهری ایران، مشهد، ۲ و ۳، ۲۱-۱۱.
- بیک محمدی، حسن؛ کریمی قطب آبادی، فضل‌اله؛ و شکوهی، شاهپور (۱۳۹۶). تحلیل شاخص‌های توسعه فرهنگی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان فارس). مطالعات برنامه ریزی سکونت گاهی انسانی. دوره ۱۲، شماره ۱، صفحات ۶۸-۵۳.
- برج، باقر. (۱۳۹۹). شهرنشینی و اثرات زیست محیطی آن، سومین کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و مدیریت توسعه شهری در ایران، تهران.
- پورا احمد، احمد؛ زیاری، کرامت‌الله؛ حاتمی نژاد، حسین؛ پارسا پناه آبادی، شهرام. (۱۳۹۷). تبیین مفهوم و ویژگی‌های شهر هوشمند، باغ نظر، ۱۵ (۵۸): ۲۶-۵.
- تقوایی، مسعود؛ صالحی، مریم. (۱۳۹۲). سنجش سطوح توسعه یافتگی شهرستان‌های استان همدان با تاکید بر رویکرد تحلیل منطقه‌ای، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۱۱، ۳۰-۱۹.
- داداش پوره، رستمی، ف. ۱۳۹۰. بررسی و تحلیل نحوه توزیع خدمات عمومی شهری از دیدگاه عدالت فضایی (مطالعه موردی: شهر یاسوج). جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۶: ۱۹۸-۱۷۱.
- رهنما، محمد رحیم؛ افشار، زهرا؛ رضوی، محمد محسن. (۱۳۹۰). تحلیل شاخص‌های شهر سالم در محله بهارستان شهر مشهد. نشریه کنفرانس برنامه ریزی و مدیریت شهری، شماره ۳.
- صالحی، مریم؛ موسی زاده، حسین؛ خداداد، مهدی؛ اسماعیلی، فضل‌اله. (۱۳۹۶). سطح بندی مناطق کلان شهر تهران از لحاظ شاخص‌های توسعه پایدار با استفاده از تحلیل عاملی و خوشه‌ای، مجله معماری شهر پایدار، دوره ۵، شماره ۱، صفحات ۹۰-۷۵.
- صراف، مظفر؛ توکلی نیا، جمیله؛ چمنی مقدم، مهدی. (۱۳۹۳). جایگاه برنامه ریز در فرایند برنامه ریزی شهری، فصلنامه مطالعات شهری، دوره ۳، شماره ۱۲، ۳۲-۱۹.
- علوی، سعیده؛ نظم‌فر، حسین؛ عشقی چهاربرج، علی. (۱۳۹۹). ارزیابی و سنجش شاخص شکوفایی شهر (CPI) در کلانشهر تهران، فصلنامه برنامه ریزی فضایی (جغرافیا)، دوره ۱۰، شماره ۳، ۹۷-۷۷.
- ملکی، سعید؛ شجاعیان، علی؛ فرهمند، قاسم (۱۳۹۶). رتبه بندی مناطق شهری از لحاظ توسعه یافتگی کالبدی-فضایی با رویکرد توسعه پایدار شهری و تلفیق عملگر فازی GIS و FAHP (مورد شناسی: مناطق چهارگانه شهر ارومیه)، نشریه جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، دوره ۷، شماره ۲۵: صص ۷۴-۵۷.

نیک پور، عامر؛ ملک شاهی، غلامرضا؛ رزقی، فاطمه. (۱۳۹۴). بررسی و تحلیل فضایی نابرابری‌های اجتماعی در مناطق شهری با رویکرد شهر متراکم مورد مطالعه: شهر بابل، نشریه پژوهش و برنامه ریزی شهری، دوره ۴ شماره ۱۶، ۲۷-۳۸.

Chen, Y. & Zhang, D. (2021). Evaluation and driving factors of city sustainability in Northeast China: An analysis based on interaction among multiple indicators, *Sustainable Cities and Society*, Volume 67, 2210.

Martnez J. 2009. The use of GIS and indicators to monitor intra-urban inequalities, A case study in Rosario, Argentina, *Habitat International*, 33(4) 387-396.

Tsou K.W., Hung, Y.T., Chang Y.L. (2005). An accessibility-based integrated measure of relative spatial equity in urban public facilities, *Cities, Elsevier Publishing* (6) 22, 424-435.

UN-Habitat. 2012. "State of the World's Cities Report 2012/2013: Prosperity of Cities", United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT), Nairobi.

Wang, F.; Lu, Y.; Li, J.; Ni, J. (2021). Evaluating Environmentally Sustainable Development Based on the PSR Framework and Variable Weigh Analytic Hierarchy Process. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18, 2836.

Wei Y, Huang C, Lam P.T.I, Sha Y, Feng Y. 2015. Using urban carrying capacity as a benchmark for sustainable urban development: an empirical study of Beijing, *Sustainability*, Vol 7, pp 3244-3268.

Wei, J., Ding, Z., Meng, Y. *et al.* (2020). Regional Sustainable Assessment at City Level Based on CSDIS (China Sustainable Development Indicator System) Concept in the New Era, China. *Chin. Geogr. Sci.* 30, 976-992.

نحوه ارجاع به مقاله:

نامدار اردکانی، محمدجعفر؛ شکور، علی؛ خرم‌بخت، احمدعلی (۱۴۰۱). شهر و عدالت فضایی؛ تحلیلی بر پراکنش شاخص‌های توسعه پایدار در عدالت فضایی شهر: مطالعه موردی مناطق شهر شیراز، جغرافیا و مطالعات محیطی ۱۱ (۴۳)، ۱۴۲-۱۶۰، Dor: 20.1001.1.20087845.1401.11.43.9.0

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to Journal of Geography and Environmental Studies. This is an open – access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

